

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Кошляк Наталії Едуардівни «Інституційний механізм забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні: теоретико-правова характеристика», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Грунтовне вивчення і критичний аналіз тексту поданої на захист дисертації і наукових праць здобувачки, опублікованих за обраною темою надали підстави зробити наступний висновок.

На сьогодні в правовій науці, серед найактуальніших тем – ті, що стосуються захисту та відновлення прав і свобод всіх категорій осіб, які постраждали від війни. Особливого значення ця тематика набуває у зв'язку з формуванням міжнародного механізму компенсації та міжнародного реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України.

Україна потребує на сьогодні власної адаптивної моделі такого механізму і має запропонувати власне бачення реалізації рекомендацій, викладених у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-11/5 «Сприяння здійсненню правового захисту і забезпечення відшкодування шкоди у зв'язку з агресією проти України» та Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 2482 (2023) «Про правові аспекти та аспект прав людини в агресії Російської Федерації проти України». Отож, комплексні наукові дисертаційні дослідження, присвячені цій тематиці є своєчасними і практично обумовленими.

Інституційні системи завжди привертають увагу вчених юристів та управлінців, оскільки мають ключове значення у досягненні мети правового регулювання. Якісна законодавча основа та ефективна інституційна складова – це дві провідні умови забезпечення прав людини і громадянина. Інституції, що забезпечують права і свободи внутрішньо переміщених осіб є незмінно актуальною предметом дослідження. Вони заслуговують наукової уваги, оскільки саме на їх відповідальній і якісній роботі базується державна

політика щодо вимушеного внутрішнього переміщення. Водночас саме формат вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб є своєрідним індикатором якості соціальної політики, яку реалізує Україна щодо осіб, які постраждали від війни.

Забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, як і будь-якої іншої вразливої категорії населення, вимагає високої ефективності трьох основних складових: 1) національної нормативно-правової основи; 2) професійної системи суб'єктів; 3) системи дієвих і доступних інструментів забезпечення їх прав і свобод. В дисертації авторка наводить власне бачення функціонування цих складових, яке характеризується актуальністю, новизною і новаторством.

Як справедливо зазначає Кошляк Н.Е. забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб вимагає від Української держави комплексної, скоординованої політики, що базується на якісному законодавстві та реалізується злагодженою системою державних та недержавних інституцій. Збільшення масштабів вимушеного переміщення в 2022 році спровокувало становлення повноцінного інституційного механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, який наразі потребує комплексного системного наукового дослідження і розкриття.

Наведені аргументи та обставини обумовлюють актуальність обраної здобувачкою тематики та свідчать про їх достатність для висновку про те, що проведене дослідження є актуальним. Попри значну увагу, що приділяється вченими проблемам правового статусу внутрішньо переміщених осіб, саме інституційний механізм забезпечення їх прав і свобод на рівні дисертацій доктора філософії увага не приділялась. Ряд основоположних теоретичних аспектів такого механізму досі залишались недослідженими і потребували комплексного висвітлення. Робота Кошляк Н.Е. успішно заповнює цю прогалину.

Високий ступінь наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження, що у концентрованому вигляді знайшли відображення у

сформульованих дисертанткою наукових положеннях, висновках та рекомендаціях, забезпечено методологічним і теоретичним обґрунтуванням його вихідних положень; застосуванням комплексу наукових методів, адекватних об'єкту, предмету, меті й завданням дослідження; опорою на сучасні досягнення юридичної науки та широку джерельну базу дослідження; системним аналізом теоретичного й емпіричного матеріалу; здійсненням апробації основних концептуальних ідей і положень дослідження.

Ґрунтуючись на наукових узагальненнях та висновках учених, наявному емпіричному матеріалі, презентується авторське теоретико-правове бачення інституційного механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні. Здобувачем коректно визначено об'єкт, предмет, методи, мету та завдання дисертаційної роботи, в якій комплексно опрацьовано широке коло питань, пов'язаних з правовою природою інституційного механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Поглибленими є теоретична, нормативна та емпірична бази дослідження. Нормативну основу дослідження складає законодавство України (закони України; підзаконні нормативно-правові акти; міжнародні нормативно-правові договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України). Науково-теоретичною основою дисертації є теоретико-методологічні розробки та монографічні дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених, які належать до різних наукових напрямів та шкіл: філософії, соціології, економіки, публічного управління, юриспруденції та ін. Емпіричною основою дослідження є матеріали нормотворчої та правозастосовної практики органів публічної влади; практика проведення контролю за діяльністю органів публічної влади інститутами громадянського суспільства; рейтинги національних та міжнародних організацій; статистичні матеріали; довідкові видання тощо.

Дисертантка аналізує стан наукової розробленості сучасної концепції інституційного механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо

переміщених осіб в Україні. Здійснюючи його власну теоретико-правову характеристику, пропонує свої авторські визначення, та спирається на широкий спектр вітчизняних та зарубіжних наукових джерел, не обмежуючись суто правовими дослідженнями.

Дисертаційний матеріал поданий у логічній послідовності, що сприяло розкриттю здобувачкою взаємопов'язаних між собою теоретичних і практичних аспектів інституційного механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні. Структура дисертації логічно побудована та характеризується чітким змістовним наповненням. План дисертації забезпечує комплексність та системність при вирішенні проблемних питань функціонування інституційного механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є одним із перших в Україні комплексним теоретико-правовим дослідженням, в якому на основі аналізу правової доктрини, національного законодавства та міжнародних стандартів, зарубіжного досвіду, розкрито сутність, структуру та особливості інституційного механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні в умовах євроінтеграції, воєнного стану та повоєнного періоду (с. 25 дисертації). У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків.

Заслуговує увагу те, що здобувачка, враховуючи багатогранність досліджуваної проблеми, предмет теоретико-правової науки по-новому визначила тематичну спрямованість своєї дисертаційної роботи.

Важливим є і те, що авторка вперше запропонувала дефініцію поняття інституційного механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб як цілісної складної системи упорядкованих елементів, що визначають та реалізують державну політику з питань внутрішньо переміщених осіб. Структура інституційного механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: 1) інституції (суб'єкти), що

забезпечують права і свободи внутрішньо переміщених осіб; 2) нормативно-правова основа забезпечення їх прав і свобод; 3) мета, форми, способи та засоби, гарантії забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб.

Здобутком роботи як загальнотеоретичного дослідження є те, що на основі зарубіжного досвіду у сфері забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, запропоновано комплекс освітніх програм для здійснення належного функціонування посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування та представників неурядових організацій: програми для посадових осіб, спрямовані на розвиток їх компетентностей у сфері внутрішнього переміщення, включаючи розуміння правового статусу ВПО, питань соціальної та економічної інтеграції, вивчення ефективних методів координації дій владних органів на різних рівнях та співпраці з неурядовими структурами; програми для представників неурядових організацій, що передбачають навчання аспектам психосоціального супроводу та конкретним потребам ВПО, навичок адвокації та правозахисту для підтримки прав ВПО на законодавчому рівні тощо.

Позитивним у науковому опрацюванні проблематики є обґрунтована методологія дослідження інституційного механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Основними принципами дослідження інституційного механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб є: принцип антропологізму, принцип детермінізму (причинності), принцип системності принцип об'єктивності, принцип історизму когнітивний (пізнавальний) принцип, принцип комплексності та ін.

Актуальністю відзначається проведене обґрунтування функцій та принципів інституційного механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Функції інституційного механізму визначено як основні напрямки його впливу на забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. До них пропонується відносити: функцію правового забезпечення, функцію охорони прав і свобод, правозахисну, компенсаційну (правовідновлювальну), контрольну, інформаційну, комунікаційну,

координаційну функції, а також функцію матеріально-фінансового забезпечення. Принципи інституційного механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб поділяються на загальні (верховенство права та законність, демократизм, ефективність, прозорість, відповідальність, гуманізм, оперативність, системність, цілеспрямованість, гласність, результативність, професіоналізм) та спеціальні (рівне ставлення та недискримінація, толерантність, інклюзивність, гарантування захисту і підтримки від держави, гарантування добровільності переміщення, заборона примусового повернення).

Проведена дисертанткою науково-дослідна робота є результатом власних напрацювань. Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації підтверджується їх апробацією у відкритому друці, обговоренням на наукових конференціях, інших наукових заходах. Основні положення, теоретичні висновки та практичні рекомендації, що містяться у дисертації, висвітлені автором у 11 публікаціях, з яких 4 – наукові статті, надруковані у фахових виданнях України з юридичних наук, 1 – опублікована у зарубіжному фаховому виданні; 6 – у збірниках тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Узагальнюючи наведене, можна констатувати, що дисертація Кошляк Н.Е. викладена на високому науковому рівні, ключові проблеми чітко сформульовані, наукові положення, що характеризуються високим ступенем обґрунтованості та достовірності, а також висновки та рекомендації мають значення для теоретико-правової науки.

Проте, позитивна оцінка рецензованої роботи в цілому та її окремих положень не виключає можливості і необхідності висловити окремі зауваження щодо позицій Кошляк Н.Е., які потребують додаткової аргументації:

1. Досліджуючи зарубіжний досвід інституційного забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, Ви зазначаєте, що структура їх захисту має включати такі основні види діяльності: 1) заходи реагування, вжиті під

час надзвичайної фази; 2) коригувальні заходи, що застосовуються після фази надзвичайної ситуації; 3) формування середовища, яке сприяє соціальній, культурній та правовій інтеграції внутрішньо переміщених осіб на новому місці. До якого етапу слід відносити заходи щодо реінтеграції внутрішньо переміщених осіб? Також, цікаво почути Вашу думку на якому етапі відбуваються компенсаційні заходи для відновлення порушених прав і свобод внутрішньо переміщених осіб.

2. Цікавою є думка про те, що правове забезпечення діяльності цілого ряду інститутів громадянського суспільства як суб'єктів забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб на регіональному рівні ще не набуло належного розвитку. Також Ви пропонуєте на рівні Кабінету Міністрів України розробити модельну регіональну цільову програму «Регіональний розвиток інститутів громадянського суспільства як суб'єктів забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Поясніть які інститути громадянського суспільства потребують такого врегулювання? Чи можливо взагалі реально змоделювати цільову програму, враховуючи суттєву різницю в регіональних особливостях внутрішнього переміщення?

3. В підрозділі 2.4 Ви справедливо зазначаєте, що важливою ознакою неурядової організації є самоорганізація. Діяльність інститутів громадянського суспільства як суб'єктів забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб ґрунтується на принципах добровільності, паритетності, гласності, самоврядування та законності. Але в підрозділі 2.3 зазначаєте, що інститути громадянського суспільства як суб'єкти забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб повинні демонструвати реальні результати із забезпечення їх законних інтересів. Яким чином Ви пропонуєте досягти результативності забезпечення прав та інтересів внутрішньо переміщених осіб інститутами громадянського суспільства?

4. В підрозділі 1.1 Ви зауважуєте що однією з ознак інституційного механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб є

взаємодія та взаємозв'язок між системою суб'єктів (інституцій), що є основною складовою такого механізму. В підрозділі 2.3 Ви зазначаєте, що взаємодія інститутів громадянського суспільства як суб'єктів забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб з державою являє собою правовий механізм. Ця думка потребує уточнення.

5. В підрозділі 2.1 Ви зауважуєте, що суб'єктам, що цілеспрямовано здійснюють вплив на забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб необхідна координація, а її відсутність в інституційному механізмі забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб призводить до того, що її суб'єкти не працюють на досягнення єдиної мети. В підрозділах 2.2. та 2.3. Ви також акцентуєте увагу на координації недержавних суб'єктів – органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства. Яким чином має відбуватися така координація?

Однак, висловлені зауваження та пропозиції не ставлять під сумнів отримані дисертантом наукові результати, мають дискусійний та рекомендаційний характер.

Дисертаційна робота Кошляк Наталії Едуардівни «Інституційний механізм забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні: теоретико-правова характеристика» є оригінальним дослідженням, містить нові науково обґрунтовані результати. Результати дисертаційної роботи збагачують зміст концептуальних положень теорії та практики інституційного механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Актуальність теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу як в дисертації, так і в наданих для ознайомлення опублікованих дисертантом працях, повністю відповідають вимогам до дисертацій, встановлених для докторів філософії.

Отже, дисертаційна робота Кошляк Наталії Едуардівни «Інституційний механізм забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні:

теоретико-правова характеристика» виконана на високому науковому та методологічному рівнях та відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), п.п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Рецензент

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного

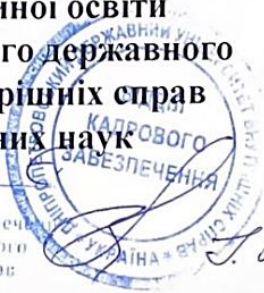
університету внутрішніх справ

кандидат юридичних наук

Мінакова Євгенія

ЗАСВІДЧУЮ

фахівць відділу кадрового забезпечення
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Євгенія Мінакова

Євгенія МІНАКОВА

Т. Журавель